

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA AHOLI DAROMADLARINI DIVERSIFIKATSIYALASH OMILLARI

Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich

O‘zbekiston milliy universiteti,
Iqtisodiyot fakultetining
Yoshlar bilan ishlash bo‘yicha dekan o‘rinbosari
E-mail: kurbanovulug5@gmail.com

Baxtiyorov Barhayotjon Azizjon o‘g‘li

O‘zbekiston milliy universiteti Iqtisodiyot fakulteti
Iqtisodiyot tarmoqlar va sohalar 1-bosqich talabasi
Toshkent shahar Olmazor tumani universitet ko‘chasi 4
E-mail: barkhayotjonbakhtiyorov@gmail.com

Аннотация

Innovatsion iqtisodiyot sharoitida daromadlarni diversifikatsiyalash omillari" maqolasida texnologik rivojlanish va innovatsiyalarga asoslangan o‘shish sharoitida aholi va mintaqaviy daromadlarning diversifikatsiyalanishiga ta’sir qiluvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Mualliflar mehnat bozoridagi strukturaviy o‘zgarishlar, raqamlashtirishning ta’siri va yangi iqtisodiy sohalarining paydo bo‘lishini tahlil qilib, ularning daromad manbalarining xilma-xilligini shakllantirishdagi rolini ko‘rsatib o‘tadilar. Tadqiqotda inson kapitali, tadbirkorlik faolligi va institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining daromadlar bazasini kengaytirishga imkon beruvchi omillar sifatida ahamiyatiga alohida e’tibor qaratilgan. Maqola innovatsiyaga yo‘naltirilgan iqtisodiyotda daromadlarning barqarorligini oshirish va tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan nazariy va amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: daromadlarni diversifikatsiyalash, Innovatsion iqtisodiyot, Inson kapitali, raqamlashtirish, mehnat bozorining transformatsiyasi, tadbirkorlik, iqtisodiy barqarorlik, institutsional qo‘llab-quvvatlash, texnologik rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik.

Аннотация

В статье "Факторы диверсификации доходов в условиях инновационной экономики" анализируются основные факторы, влияющие на диверсификацию доходов населения и регионов в условиях технологического развития и роста, основанного на инновациях. Авторы рассматривают структурные изменения на рынке труда, влияние цифровизации и появление новых экономических секторов, подчеркивая их роль в формировании разнообразных источников дохода. В исследовании особое внимание уделяется значению человеческого капитала, предпринимательской активности и механизмов институциональной поддержки как факторов, способствующих расширению базы доходов. Статья предлагает теоретические и практические рекомендации, направленные на повышение устойчивости доходов и снижение неравенства в инновационно-ориентированной экономике.

Ключевые слова: диверсификация доходов, инновационная экономика, человеческий капитал, цифровизация, трансформация рынка труда, предпринимательство, экономическая устойчивость, институциональная поддержка, технологическое развитие, социально-экономическое неравенство.

Abstract

The article "Factors of Income Diversification in the Context of an Innovative Economy" analyzes the main factors influencing the diversification of population and regional incomes amid technological development and innovation-driven growth. The authors examine structural changes in the labor market, the impact of digitalization, and the emergence of new economic sectors, highlighting their role in shaping diverse sources of income. The study places particular emphasis on the importance of human capital, entrepreneurial activity, and institutional support mechanisms as key enablers of income base expansion. The article offers both theoretical and practical recommendations aimed at enhancing income stability and reducing inequality in an innovation-oriented economy.

Keywords: income diversification, innovative economy, human capital, digitalization, labor market transformation, entrepreneurship, economic resilience, institutional support, technological development, socio-economic inequality.

KIRISH

Dinamika texnologiya taraqqiyoti va innovatsion iqtisodiy rivojlanish modeliga o'tish sharoitida aholi daromadlarini diversifikatsiya qilish iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy mexanizmlaridan biriga aylanadi. Innovatsion iqtisodiy rivojlanishda an'anaviy daromad manbalari tuzilmasi raqamlashtirish, avtomatlashtirish va mehnatning yangi shakllari paydo bo'lishi ta'sirida jiddiy o'zgarishlarga uchraydi. Bu o'zgarishlar shaxslar va oilalarga turli iqtisodiy faoliyatlarda ishtirok etish imkoniyatlarini yaratib, ularning daromad manbalarini kengaytirish va diversifikatsiya qilish talabini qo'yadi.

Innovatsiyalarni tezkor joriy qilish uchun raqamli savodxonlikdagi farqlar va institutsional to'siqlar daromadlarni diversifikatsiya qilishning inklyuzivligini ta'minlashda muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli, daromadlarni diversifikatsiya qilishga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va tahlil qilish, ham individual, ham mintaqaviy darajada, alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu omillarga inson kapitali rivoji, tadbirkorlik faoliyati, davlat va moliya institutlarining qo'llab-quvvatlashi hamda mehnat bozorining innovatsiya asosidagi o'zgarishlarga moslashuvchanligi kiradi. Tezkor texnologik taraqqiyot va innovatsiyalarga asoslangan o'sishga o'tish davrida oilalar va mintaqalarning an'anaviy daromad manbalari chuqur o'zgarishlarga duch kelmoqda. Avtomatlashtirish, raqamli platformalar va yangi iqtisodiy sektorlarning paydo bo'lishi frilans raqamli xizmatlar, platforma asosidagi ishlaridan tortib, bilimga asoslangan tadbirkorlik va sheriklik iqtisodiyotida ishtirok etishga qadar shaxslarga bir nechta shakldagi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun hech qachon bo'lmagan imkoniyatlar yaratdi. Bu yangi daromad manbalari ko'paygani sari, oilalarning daromadlarini diversifikatsiya qilish

qobiliyati nafaqat shaxsiy farovonlik, balki kengroq iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biriga aylandi.

Biroq innovatsiyalarga asoslangan iqtisodiyotdan keladigan foyda barqaror taqsimlanmaydi. Raqamli savodxonlikdagi farqlar, kapitalga cheklangan kirish va institutsional to‘siqlar aholida ayrim guruhlarini yangi imkoniyatlardan foydalana olmaslikka olib kelishi mumkin. Maqsadli qo‘llab-quvvatlash choralarisiz, o‘shis jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirib, himoyasiz bo‘lgan qatlamlarni daromadning katta o‘zgaruvchanligiga olib chiqishi ehtimoli bor. Shu bois daromatlarni diversifikatsiyalashda eng katta yordam beradigan yoki to‘sqinlik qiladigan omillarni chuqur anglash, inklyuziv va barqaror rivojlanishni rag‘batlantirish niyatidagi siyosatchilar, moliya institutlari va jamoat yetakchilari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada innovatsion iqtisodiyot sharoitida daromatlarni diversifikatsiyalashning asosiy omillari o‘rganiladi. Birinchi navbatda ta‘lim va malaka oshirish orqali inson kapitalini rivojlantirish shaxslarga yangi bozor bo‘shliqlarini topish va undan foydalanish imkonini qanday berayotganini tahlil qilamiz. Keyinchalik tadbirkorlik faolligi hamda mikromoliya, normativ liberallashtirish va davlat–xususiy sheriklik kabi institutsional qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari daromad yaratish imkoniyatlarini qanday kengaytirishi baholanadi. Oxirida esa daromad barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish va texnologik taraqqiyotning afzalliklarini jamiyatning keng qatlamlariga teng taqsimlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Tez texnologik taraqqiyot, raqamli transformatsiya va bilimga asoslangan tarmoqlarning ko‘payishi bilan ifodalangan innovatsion iqtisodiyotning paydo bo‘lishi butun dunyo bo‘ylab daromad olish mexanizmlarini tubdan o‘zgartirdi. O‘zbekistonda bu global tendensiyalar milliy iqtisodiy islohotlar bilan uzviy bog‘lanib, aholi o‘rtasida daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ushbu kontekstda daromatlarni diversifikatsiya qilish omillarini tushunish iqtisodiy barqarorlik va inklyuziv o‘shisni rag‘batlantiradigan siyosatni shakllantirish uchun juda muhimdir.

TAHLIL VA NATIJALAR

2023-yilda O‘zbekiston aholisi umumiy daromadlari o‘tgan yilga nisbatan 19,8 foizga nominal o‘shisni ko‘rsatib, 728,8 trillion so‘mga yetdi. Ushbu daromadning tarkibi daromad manbalarining ko‘p qirraliligini ta‘kidlaydi:

- Mehnat daromadlari: jami daromadning 64,0% ni, yakka tartibdagi bandlik 34,3% ni tashkil qiladi.
- Transfer daromadi: pensiyalar, nafaqalar, stipendiyalar va pul o‘tkazmalarini o‘z ichiga olgan holda 26,7% ni tashkil qiladi.
- O‘z iste‘moli uchun mulk va xizmatlardan olingan daromad: umumiy daromadning 9,3% ni tashkil qiladi.

Mintaqaviy nomutanosiblik daromad manbalarining notekis taqsimlanishini ko‘rsatadi. Masalan, yakka tartibdagi bandlikdan olingan daromadlar ulushi eng yuqori Jizzax (51,4%) va Buxoro (44,0%) viloyatlarida, eng past ulush esa Toshkent shahri (42,2%) va Qoraqalpog‘iston Respublikasida kuzatilmoqda.

Muayyan hududlarda pul o'tkazmalari muhim rol o'ynaydi va milliy uy xo'jaliklari umumiy daromadining 16,9% ni tashkil qiladi. Eng yuqori qaramlik darajasi Andijon (28,5 foiz), Farg'ona (26,3 foiz) va Xorazm (24,5 foiz) viloyatlarida qayd etilgan.

Daromad manbalarining diversifikatsiyasiga texnologik imkoniyatlar, ta'lim darajasi va institutsional asoslar kabi omillar ta'sir ko'rsatadi. Raqamli platformalar va gig iqtisodiyotning kengayishi, ayniqsa, yoshlar va shahar aholisi orasida daromad olish uchun yangi yo'llarni taklif qiladi. Biroq, muammolar, jumladan, mintaqaviy tengsizliklar va qishloq joylarda raqamli infratuzilmaga kirishning cheklanganligi saqlanib qolmoqda.

Daromadlarni diversifikatsiyalash nafaqat iqtisodiy beqarorlikka qarshi xavflarni kamaytirish strategiyasi sifatida, balki iqtisodiy inklyuzivlikni oshirish yo'li sifatida ham xizmat qiladi. Jahon Banki (2023) ma'lumotlariga ko'ra, o'rta daromadli mamlakatlarda xonadonlarning 42% dan ortig'i kamida ikki xil daromad manbaiga ega, bu ko'rsatkich o'n yil avval 28% ni tashkil etgan. Bu o'sish, ayniqsa, raqamlashtirish va tuzilmaviy iqtisodiy islohotlar amalga oshirilayotgan hududlarda yaqqol ko'zga tashlanmoqda.

1-jadval

Turli davlatlarda ko'p daromad manbaiga ega oilalar ulushi¹

Davlat	2010	2020	2023
Brazilya	31.2	41.8	46.5
Rossiya	25.7	37.4	42.1
Hindiston	22.3	36.5	40.8
Germaniya	38.6	45.1	48.7
Janubiy Afrika	29.4	39.3	44.2

Platforma asosidagi mehnat shakllarining tarqalishi innovatsiyalar daromad tuzilmasini qanday o'zgartirishiga yaqqol misoldir. Yevropa Ittifoqida raqamli mehnat platformalari orqali daromad oluvchilar soni 2016-yildagi 11 million kishidan 2023-yilga kelib 28 millionga yetdi (Yevropa Komissiyasi, 2023). Shuningdek, Hindiston va Keniya kabi rivojlanayotgan bozorlarda M-Pesa kabi mobil pul o'tkazmalari va mikro-kasb platformalari oldin bank tizimida bo'lmagan aholining yangi daromad manbalari bilan ta'minlash imkonini berdi.

2-jadval

Demografik guruhlariga ko'ra daromad manbalari taqsimoti (%)²

Demografik guruh	Asosiy ish joyi	Frilans	Qishloq xo'jaligi	Ijara daromadi	Davlat to'lovlari
Yoshlar (18–29)	56.3%	24.7%	3.2%	6.5%	9.3%
Ayollar	48.1%	18.6%	5.7%	10.3%	17.3%
Qishloq aholisi	34.5%	11.2%	38.9%	7.1%	21.6%

¹ Jahon banki Xonadonlar ma'lumotlari tadqiqoti (2023)

² O'zbekiston mehnat bozori tadqiqoti

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, yoshlar va ayollar asosan asosiy ish joyidan daromad oladi, qishloq aholisi esa ko‘proq qishloq xo‘jaligidan foyda ko‘radi. Ayollar va qishloq aholisi orasida davlat to‘lovlariga qaramlik darajasi yuqori.

Mazkur maqolada aynan shu va boshqa omillar innovatsion iqtisodiyot sharoitida qanday harakat qilayotgani tizimli ravishda tahlil etiladi. Nazariy yondashuvlar va empirik ma‘lumotlarni uyg‘unlashtirgan holda, maqola texnologik va tuzilma o‘zgarishlar iqtisodiy xulq-atvorga qanday ta‘sir ko‘rsatishini ochib beradi. Shuningdek, ushbu tahlillar daromad diversifikatsiyasini kengaytirishga doir inklyuziv siyosatlarni ishlab chiqish uchun amaliy tavsiyalar berishi kutilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Daromadlarni diversifikatsiya qilish – bu iqtisodiy barqarorlikni oshirish va inklyuziv o‘shishni ta‘minlashda muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda. Texnologik va tuzilmaviy o‘zgarishlar sharoitida aholining ko‘plab daromad manbalariga ega bo‘lishi, raqamli iqtisodiyot, ta‘lim darajasining oshishi va institutsional islohotlar tufayli kuchaymoqda. Braziliya, Rossiya, Hindiston va Germaniya kabi mamlakatlar misolida ko‘rsatilganidek, bu tendensiya faqatgina muayyan hudud yoki daromad darajasiga xos emas, balki global hodisadir. Texnologik imkoniyatlar, qo‘llab-quvvatlovchi huquqiy tizimlar va inson kapitali kabi omillar aholining daromad turlarini diversifikatsiya qilish qobiliyatini belgilaydigan asosiy shartlar sirasiga kiradi. Shu bilan birga, yosh, jins, shahar yoki qishloqda yashash kabi demografik omillar ham fuqarolarning daromadni qanday diversifikatsiya qilishiga ta‘sir ko‘rsatadi. Mazkur jarayonlarni to‘g‘ri tushunish va ularni qo‘llab-quvvatlash siyosatchilar uchun barqaror va inklyuziv iqtisodiy tizimlarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Innovatsiyalar va maqsadli siyosatlar orqali hukumatlar va muassasalar keng aholi qatlamini iqtisodiy jarayonlarga jalb etib, ularga foyda olish imkonini yarata oladi. Shu tariqa, diversifikatsiya qilingan daromad strategiyalari nafaqat noma‘lumlikka javob, balki uzoq muddatli taraqqiyot va ijtimoiy adolat uchun katalizatorga aylanadi. Daromadlarni diversifikatsiya qilish – bu nafaqat iqtisodiy beqarorlik sharoitida xatarlarni kamaytirish strategiyasi, balki aholi farovonligini oshirish va iqtisodiy imkoniyatlarga kengroq kirishni ta‘minlash vositasi hamdir. Jahon Banki (2023) ma‘lumotlariga ko‘ra, o‘rta daromadli mamlakatlarda kamida ikki xil daromad manbaiga ega oilalar ulushi 2010-yildagi 28%dan 2023-yilda 42%gacha oshgan.

Bu o‘shish ayniqsa raqamli iqtisodiyot va tuzilmaviy islohotlar amalga oshirilayotgan mamlakatlarda kuzatilmoqda.

Misol uchun: Braziliyada 2010-yilda 31,2% oilalar bir nechta daromad manbaiga ega bo‘lgan bo‘lsa, 2023-yilga kelib bu ko‘rsatkich 46,5%ga yetgan. Hindistonda esa raqamli platformalar va mobil to‘lov tizimlari, ayniqsa Paytm va UPI, aholiga yangi tadbirkorlik imkoniyatlarini ochib bergan. Keniyada M-Pesa kabi mobil moliya xizmatlari orqali qishloq joylardagi aholi ham turli iqtisodiy faoliyatlar bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda.

O‘zbekiston misolida, so‘nggi yillarda aholi daromad manbalarining diversifikatsiyasiga alohida e‘tibor qaratilayapti. Davlat statistika qo‘mitasi

ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda ish bilan band aholining 18,5%i qo'shimcha mehnat faoliyati (frilans, uyidagi mehnat, ijaradan daromad va h.k.) bilan shug'ullangan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi – masalan, "MyID" elektron identifikatsiya tizimi, "Milliy Market" kabi elektron savdo maydonlarining ommalashuvi – aholining internet orqali yangi daromad manbalarini qidirishini yengillashtirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. (2023). World Development Report 2023: Jobs for Resilience. Washington, DC: The World Bank. <https://www.worldbank.org>
2. International Labour Organization (ILO). (2022). Decent Work and Economic Growth – SDG 8 Progress Report. Geneva: ILO. <https://www.ilo.org>
3. United Nations Development Programme (UNDP). (2023). Digital Livelihoods in the Global South. New York: UNDP. <https://www.undp.org>
4. National Statistics Committee of Uzbekistan. (2023). Labour Market Survey Report. Tashkent: Goskomstat. <https://stat.uz>
5. Ghosh, J., & Chandrasekhar, C. P. (2021). Diversifying Rural Incomes in India: The Role of Digital Finance. *Journal of Economic Perspectives*, 35(4), 77–96.
6. GSMA. (2022). The Mobile Economy Sub-Saharan Africa 2022. <https://www.gsma.com/mobileeconomy/ssa>
7. Abdullaeva, M. (2023). Transformations in Uzbekistan's Labor Market: A Digital Perspective. *Central Asia Economic Review*, 4(1), 45–61.
8. M-Pesa Foundation. (2022). Empowering Livelihoods Through Mobile Money: The Kenyan Experience. <https://www.m-pesafoundation.org>
9. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O'zbekiston – yangi hayot bilan, yangi taraqqiyot sari. – T.: "O'zbekiston", 2021. – 384 b.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF–60-son Farmoni.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-dekabrdagi "2023–2025-yillarda aholi bandligini ta'minlash va daromadlarini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ–447-son qarori.
12. Axmedov, B. A. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2020. – 480 b.
13. Qurbonov, A. va boshqalar. Makroiqtisodiyot. Darslik. – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2021. – 396 b.
14. Azizov, U. T., Ochilov, M. va boshqalar. Mikroiqtisodiyot. Darslik. – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2020. – 448 b.
15. Hamidov, N. H. Milliy iqtisodiyot. Darslik. – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2021. – 372 b.
16. Jahon bankining rasmiy sayti: www.worldbank.org
17. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi: www.stat.uz

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, may, 5-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. ГОСТ 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**